

ПЛАТФОРМА ЗА ОТВОРЕНУ НАУКУ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Платформа је донесена на основу Платформе за отворену науку коју је утврдило Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (акт бр. 119-01-263/2017-14/2 од 09. 7. 2018.), а у складу са Стратегијом научног и технолошког развоја Републике Србије за период 2016-2020.

Платформа се односи на припаднике универзитетске заједнице, који остварују своје научноистраживачке активности са афилијацијом Универзитета у Београду.

Платформом се афирмише концепт отворене науке, који подразумева да се истраживачима и јавности омогући слободан и што ранији приступ рецензираним научним публикацијама, примарним подацима насталим током истраживања и другим резултатима истраживања, ради убрзања размене научних информација, поновљивости добијања и верификације научних резултата, што позитивно утиче на научни, технолошки и економски развој заједнице.

Платформа је сачињена с разумевањем да отворена наука почива на логици која је битно различита од преовлађујуће традиционалне истраживачке и академске праксе на Универзитету у Београду. Стога је њено увођење процес који подразумева постепену али фундаменталну промену у академској култури.

1. Које су користи отворене науке за истраживаче и за Универзитет у Београду?

а. Повећавају се видљивост и утицај резултата научног истраживања. За истраживача, то представља претпоставку за повећање цитираности; истовремено се тиме унапређује препознатљивост Универзитета у Београду у свету.

б. Слободан приступ примарним подацима, методологији и аналитичком софтверу омогућује научној заједници да понови и критички размотри резултате изворних аутора. Таква синергија припадника научне заједнице је благотворна за напредак науке, унапређење академске комуникације и дистанцирање од пракси које су у супротности с академском честитошћу.

в. Слободним приступом примарним подацима и проистеклим резултатима повећава се могућност унапређивања метода истраживања, чиме се директно подстиче развој науке.

г. Коришћење стандардних нумеричких идентификатора садржаја (DOI, ORCID и сл.) гарантује адекватно признање ауторима, институцијама и финансијерима, и доприноси квалитету анализе цитираности.

д. На једној страни обогаћује се укупан фонд најсвежијих јавно доступних научних информација, док се на другој страни друштво, бар делимично, ослобађа обавезе да уз финансирање научних истраживања, плаћа и приступ резултатима тих истраживања (кроз претплату за научне публикације).

ђ. Омогућује се директан увид јавности у начин коришћења јавних средстава утрошених на финансирање научних истраживања.

2. Шта практично значи примена принципа отворене науке за истраживаче?

а. Резултате свог истраживачког рада (чланак, књига или сл.) учинити доступним јавности путем интернета, на основу *Creative Commons* и сличних лиценци. Тиме се не доводи у питање супстанца ауторскоправне заштите на материјалу који је учињен доступним јавности, него се ауторско право користи на начин који подразумева сагласност носиоца ауторског права да свако треће лице може, без обавезе плаћања накнаде, да приступи заштићеном материјалу, сними га на меморију свог рачунара и одштапа га на папиру, ради коришћења у свом истраживачком или другом раду. Једина обавеза коју то лице има јесте да поштује право патернитета аутора (обавеза трећег лица да наведе име аутора у цитатима и другим референцама) и право аутора на интегритет његовог дела (забрана трећем лицу да врши измене дела).

б. Учинити доступним јавности путем интернета примарне научне податке који су коришћени приликом израде материјала из тачке (а), како би закључци до којих се дошло у тим материјалима могли бити критички размотрени.

в. Учинити истраживачки софтвер, коришћен за анализу података, доступним јавности путем интернета, тако да цео истраживачки поступак буде поновљив.

г. Подразумева се да активности под тачкама (б) и (в) неће увек бити могуће. Истраживач има право да не објављује своје резултате или примарне податке, на пример, док не оконча низ публикација које је планирао да заснује на коришћењу тих података. У таквим случајевима принципи отворене науке не предвиђају никакав притисак или принуду на објављивање.

д. Приликом чињења публикација и података доступним јавности путем интернета, битно је да се користе стандардни нумерички идентификатори садржаја (DOI, ORCID и сл.), ради олакшавања видљивости, поновљивости и критичке процене резултата научног истраживања.

3. Које су конкретне обавезе истраживача?

Истраживачи имају обавезу да у одговарајући репозиторијум Универзитета у Београду депонују електронске верзије свих научних публикација које су објавили са афилијацијом Универзитета, а нарочито оних које су настале као резултат пројеката које финансира ресорно министарство. У репозиторијум се могу депоновати и примарни подаци прикупљени током истраживања, рецензирани рукописи (тзв. *post-print*), различите врсте грађе, аудио-визуелни материјали, радна документа, постери, презентације, извештаји итд.

Наставницима и истраживачима се препоручује да омогуће отворени приступ овим материјалима кад год за то не постоје законска и/или етичка ограничења.

4. Први корак ка афирмацији принципа отворене науке учињен је на Универзитету у Београду увођењем система обавезног депоновања одбрањених докторских дисертација у електронски репозиторијум Универзитета. Даљи кораци воде суочавању са неколико врста тешкоћа и препрека.

а. Неопходна је промена свести и досадашње праксе засноване на „својинском“ односу према резултатима истраживања и примарним подацима. Прелаз ка култури отворене науке подразумева усвајање другог система вредности и подстицаја, који истовремено обезбеђује већу транспарентност науке, смањује трошкове дисеминације резултата научног истраживања и доприноси правичнијем вредновању истраживача и њихових институција.

б. Неопходно је оптимизовати организацију издавачке делатности на Универзитету у Београду, и прилагодити је деловању у режиму отвореног приступа на рационалној основи. Паралелно с тим, потребно је развити савремену ИТ инфраструктуру коју захтева отворена наука.

в. Неопходно је преиспитати постојећи систем награђивања и подстицаја у каријерном развоју наставника и истраживача, као и постојеће критеријуме евалуације научних доприноса, како би се вредности и добра пракса отворене науке интегрисале у њих, а оно што је у супротности са отвореном науком елиминисало или учинило мање битним.

5. Универзитет у Београду ће основати Одбор за отворену науку, као стручно тело са мандатом да афирмише начела отворене науке и координише све активности на постепеном увођењу њених принципа.

(Платформу за отворену науку Универзитета у Београду усвојио је Сенат Универзитета у Београду на својој седници одржаној 13. марта 2019. године.)